

ФІНАНСОВА КРИЗА НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ

Ганзюк С.М.

Дніпродзержинський державний технічний університет

Досліджено ендогенні та екзогенні фактори виникнення фінансової кризи на підприємствах. Проаналізовано основні показники діяльності вітчизняних підприємств. Визначено причини фінансової кризи на підприємствах України. Виділено напрями антикризового управління на рівні підприємств та держави.

Ключові слова: фінансова криза, ендогенні фактори фінансової кризи, екзогенні фактори фінансової кризи, неплатоспроможність, банкрутство підприємств, антикризове управління.

Постановка проблеми. Погіршення політико-економічної ситуації в країні, зумовлене, насамперед, воєнним конфліктом на Сході та анексією Криму, призвело до значних проблем у діяльності багатьох підприємств нашої держави. Більшість підприємств гостро відчувають нестачу власних фінансових ресурсів, складності залучення позикових коштів, накопичують значні суми кредиторської заборгованості, що призводить до погіршення їх платоспроможності або, навіть, до банкрутства. Не всі підприємства здатні вчасно реагувати на прояви фінансової кризи, тим самим наражаючи себе на високий ризик невиходу з неї, що призводить до неплатоспроможності та банкрутства. Проблема банкрутства підприємств є особливо актуальною в умовах нестабільності економічного середовища та потребує постійного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження причин виникнення фінансової кризи та банкрутства підприємств, антикризового управління присвячені праці багатьох вчених, серед яких: І.А. Бланк, В.О. Василенко, А.П. Градова, Д.М. Городиська, Л.А. Кириченко, Г.М. Лазаренкова, Р.А. Слав'юк, О.О. Терещенко, Т.А. Обуцак, О.С. Філімоненков, А.В. Череп та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню причин та наслідків фінансової кризи на підприємствах України, фінансовій санації та антикризовому управлінні, слід відзначити необхідність подальшого моніторингу фінансового стану підприємств в складних економічних умовах та визначення напрямів їх фінансової стабілізації.

Мета статті полягає в дослідженні причини та наслідків фінансової кризи підприємств України та аналізі основних фінансових показників їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Під фінансовою кризою розуміють фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впли-

ву його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві [1]. На практиці з кризою, як правило, ідентифікується загроза неплатоспроможності та банкрутства підприємства або відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного функціонування. Вчені виділяють фактори, які можуть призвести до фінансової кризи на підприємстві, які поділяються на екзогенні (які не залежать від діяльності підприємства), та ендогенні (що залежать від підприємства) [2].

Головними екзогенними факторами виникнення фінансової кризи на підприємствах є:

- політична нестабільність у країні;
 - спад кон'юнктури в економіці в цілому;
 - зменшення купівельної спроможності населення;
 - високий рівень інфляції;
 - нестабільність фінансового та валютного ринків;
 - посилення конкуренції в галузі;
 - криза окремої галузі;
 - сезонні коливання;
 - посилення монополізму на ринку та ін.
- Серед ендогенних факторів виникнення фінансової кризи найбільш вагомими є:
- неефективний менеджмент;
 - низький рівень кваліфікації персоналу;
 - недоліки у виробничій сфері;
 - низький рівень маркетингу та втрата ринків збуту продукції;
 - прорахунки в інвестиційній політиці;
 - брак інновацій та раціоналізаторства;
 - обмеженість фінансових ресурсів та ін.

Слід підкреслити, що тривогу викликають і матеріальні обставини занепаду, пов'язані, перш за все, з досягненням критичного рівня старіння виробничого капіталу. Подолання цього стану є вкрай складним і важким. До цього додаються руйнівна дія тотальної корупції в органах влади та гібридної, затяжної війни на нашій території [3].

В таблиці 1 представлено зведені показники діяльності вітчизняних підприємств за 2010-2014 рр.

Таблиця 1

Показники діяльності вітчизняних підприємств за період 2010-2014 рр.

Показники	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	Зміна 2014/2010 рр., %
Кількість суб'єктів ЄДРПОУ, од на кінець року	1294641	1323807	1341781	1372177	1331230	+2,74%
Питома вага збиткових підприємств, %	41,0	34,9	35,5	34,1	40,1	-0,9%
Сума збитків від звичайної діяльності, млн. грн.	156541,9	150516,2	176053,8	205230,5	383532,6	+59,2%

За даними таблиці 1 очевидним є різке скорочення загальної кількості суб'єктів підприємництва в Україні у 2014 році, що пов'язане із політичними подіями на території Донбасу та АР Крим (останні не враховуються вітчизняною статистичною службою) та збільшення на 6% збиткових підприємств в загальній кількості підприємств.

Складні політичні обставини, в свою чергу, викликали негативні економічні наслідки, що проявилось у значному зростанні загальної суми збитків підприємств та питомої ваги фінансово-нестабільних суб'єктів господарювання [4]. На фоні збільшення на 2,74% загальної кількості підприємств за 2010-2014 рр. сума збитків від звичайної діяльності за цей період збільшилася на 59,2%, а за 2013-2014 рр. – на 46,4%. Отже, сьогодні спостерігається тенденція до збільшення частки підприємств, які отримали збиток від своєї діяльності, а отже мають передумови для банкрутства в майбутньому.

До основних причин зниження платоспроможності підприємств у 2013-2014 рр. можна віднести:

- інфляційні процеси: індекс інфляції в Україні в 2014 році був найбільшим і становив 124,9%. Для порівняння в 2013 році – 100,5%, а 2012 – 99,8%.

- Нестабільна політична та економічна ситуація; значне підвищення ціни на газ та бензин, збільшення собівартості продукції.

- Нестабільність фінансового та валютного ринків, значне знецінення національної валюти. Це свідчить про погіршення економічного стану країни в цілому, що негативно впливає на платоспроможність підприємств [5].

Серед інших до ендогенних факторів впливу на збитковість підприємств в Україні сьогодні належать: деградація традиційних промислових підприємств, зруйнування грошової системи, деструктивні регульовальні дії уряду, в першу чергу, у питаннях оподаткування, введення додаткових митних платежів на імпортовані товари. До внутрішніх факторів економічної кризи додалися зовнішні. Серед них – стрімкий відплив іноземного капіталу з України, дефіцитний міжнародний валютний оборот, втрата ринків у Російській федерації, розгортання війни на Сході країни тощо. Можна виділити багато зовнішніх причин кризи, хоча поштовх негативним процесам був даний на українській території, що свідчить і про відповідальність урядовців та політиків, дії або бездіяльність яких детермінували розвал національної економіки, і про особливу складність нашої ситуації [3]. Такий склад негативних чинників говорить, що економіка потрапила у тривалу кризу і вже третій рік перебуває у низько-східній фазі кризового циклу.

Технологічна застарілість економіки та банкрутство банківського сектора спричинені неререформованим, інституційно архаїчним, забюрократизованим, неринковим станом української економічної системи. Сподівання, що на старих радянських заводах можна розвивати національне господарство, вже вичерпали себе. 90% цих підприємств остаточно неспроможні скласти конкуренцію іноземним компаніям на світових ринках [3].

Рівень проблем, що спричинили кризу падіння виробництва, змушують зробити висновок про її довгострокове протікання. Стадія «паралічу»

економіки триватиме від одного року до трьох-чотирьох років, період відновлення – до п'яти років. Тривалість «паралічу» залежить від спроможності системи державного управління зупинити тенденції втрати конкурентоспроможності, декапіталізації та деградації.

Пошук шляхів виходу підприємства з фінансової кризи безпосередньо пов'язаний з виявленням і усуненням причин, що її зумовлюють. Для цього аналізують ендогенні та екзогенні чинники, що зумовили потраплення підприємства у кризове становище, виділяють елементи, що впливають на підприємство, аналізують інформацію про кожний елемент і на основі оцінки теперішнього стану підприємства з'ясовують причини настання кризового становища [6].

Управління кризовою ситуацією можна розглядати як систему профілактичних заходів, спрямованих на запобігання кризи. Антикризовий комплекс включає: системний аналіз слабких та сильних сторін підприємства, виявлення можливостей та загроз; оцінювання ймовірності банкрутства; управління ризиками; розробка та впровадження системи попереджувальних заходів. З іншого боку, фінансове управління кризовими явищами – це система управління, яка зосереджена на виведення підприємства із фінансової скрути, у тому числі проведення реструктуризації та оздоровлення підприємства. Для кожного окремого підприємства повинні бути узагальнюючі показники оцінювання рівня кризового становища, які виступають критерієм обґрунтованого вибору антикризової стратегії. Сюди можуть відноситися: норма прибутку і рентабельності, показники ділової активності, ефективності використання основних та оборотних засобів, фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності підприємства, показники ймовірності банкрутства [6].

Ефективне антикризове управління – це, передусім, управління, яке базується на вмінні правильно застосовувати досягнення сучасного управління та характеризується здатністю підприємства своєчасно та конструктивно реагувати на зміни, що загрожують його нормальному функціонуванню. Важливою умовою є зміни у сфері прийняття антикризових управлінських рішень. Теорії класичних шкіл менеджменту наголошують на тому, що успіх підприємства, передусім, визначається раціональною організацією виробництва продукції, зниженням витрат виробництва та іншими засобами впливу на його внутрішні фактори. В свою чергу, сучасне фінансове управління на перше місце висуває проблеми адаптованості до змін зовнішнього середовища.

Досліджуючи досвід Європейського союзу в напрямку державного антикризового управління, слід зазначити, що в ньому превалює селективний підхід, спрямований на стимулювання діяльності конкретних компаній. Вважається, що тільки приватний бізнес може ефективно розв'язувати питання підйому депресивних регіонів та підприємств за допомогою створення малих і середніх підприємств передових галузей [7]. Однак, кожна країна Європейського союзу має і свої особливості.

Складність державного управління підсилюється завдяки динамічним процесам, що відбу-

ваються у світі. Державне управління не може нехтувати стосунками з іншими країнами та є, в цьому сенсі, відкритою динамічною соціально-економічною системою. Існування будь-якої соціально-економічної системи пов'язано з наявністю певного співвідношення між упорядкованістю та хаосом, визначеністю та невизначеністю, консерватизмом та інноваційністю. Без формування державних антикризових стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки не обійшлась жодна розвинута країна. Світ не знав би таких понять, як «шведська модель економіки», «німецька модель економіки», «індійська модель економіки», «канадська модель економіки», «китайська модель економічного дива» тощо. Будь-яка розвинута економіка має, по-перше, ознаки національного походження; по-друге, історію успішності або неуспішності, що залежить від політики урядів та їх лідерів; по-третє, розроблені стратегії розвитку. Економічний досвід розвинутих країн дозволяє сформулювати основну формулу економічної успішності при формуванні антикризових стратегічних орієнтирів розвитку національної економіки: високорозвинута національна економіка – сильнокерована країна [8]. Доводиться констатувати, що проблема моделювання високорозвинутої української національної економіки залишається на стадії «добрих» намірів від представників влади. Прикладний аспект вітчизняної економіки ще й досі не ґрунтується

на наукових основах. Розробка державної антикризової стратегії розвитку України українськими урядами досі не мала особливих позитивних результатів [9].

Основні стратегічні орієнтири розвитку національної економіки у глобальному середовищі повинні вибудовуватися за двома напрямками: перший стратегічний орієнтир – це створення інститутів економіки знань; другий стратегічний орієнтир – перехід від експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу економічного розвитку.

Висновки та пропозиції. В умовах кризи основним у державному та управлінні на підприємстві є розробка антикризової програми оперативного реагування, впровадження в життя оптимальних процедур пошуку і узгодженого прийняття управлінських рішень на всіх рівнях, передбачення у цих процедурах реальних можливостей корегування помилок. Головним завданням антикризового управління – є раннє розпізнавання ознак кризових ситуацій. Суть антикризового управління вчені вбачають в такому: – кризи можна передбачати, прискорювати, випереджати, відсувати, пом'якшувати; – до криз можна та необхідно готуватися; – управління в умовах кризи потребує особливих підходів, спеціальних знань, досвіду, мистецтва; – кризові ситуації можуть бути до деякого моменту керувані; управління кризовими процесами здатне прискорювати їх та мінімізувати наслідки [9].

Список літератури:

1. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством: Навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2003. – 351 с.
2. Фінанси підприємств: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. 3-тє вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 460 с.
3. Лановий В. Анаомія кризи української економіки / В. Лановий // Економічна правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2015/06/16/546489/>
4. Юрченко М. С., Марченко Н. А. Модель оцінки ймовірності банкрутства підприємств в сучасних умовах / М. С. Юрченко, Н. А. Марченко // Ефективна економіка. – № 9. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4283>
5. Олександренко І. В. Основні причини банкрутства підприємств / І. В. Олександренко // Економічний форум. – № 2. – 2015. – С. 222-226.
6. Вудвуд В. В., Власова А. О. Фінансове управління як основа антикризової політики на підприємстві / В. В. Вудвуд, А. О. Власова // Економіка підприємств. – Випуск I (57). – 2015. – С. 88-94.
7. European Financial Stability and Integration [Electronic resource]: Report 2011. – April 2012. – Available at: \www/ URL: http://ec.europa.eu/internal_market/economic_analysis/docs/financial_integration_reports/20120426-efsir_en.pdf
8. Пунько Б. М. Показниково-статистична оцінка та економіко-математичне моделювання розвитку національної економіки у глобальному економічному середовищі / Б. М. Пунько // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 3-4. – С. 12-15.
9. Національна стратегічна надія [Електронний ресурс] / Офіційний сайт ВГО «Успішна Україна». – Режим доступу: [http://www.uspishnaukraina.com.ua/strategy/60/240\(242,258,260%264,268%269,270%273\)](http://www.uspishnaukraina.com.ua/strategy/60/240(242,258,260%264,268%269,270%273))

Ганзюк С.М.

Днепродзержинский государственный технический университет

ФИНАНСОВЫЙ КРИЗИС НА ПРЕДПРИЯТИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация

Исследованы эндогенные и экзогенные факторы возникновения финансового кризиса на предприятиях. Проанализированы основные показатели деятельности отечественных предприятий. Определены причины финансового кризиса на предприятиях Украины. Выделены направления антикризисного управления на уровне предприятий и государства.

Ключевые слова: финансовый кризис, эндогенные факторы финансового кризиса, экзогенные факторы финансового кризиса, неплатежеспособность, банкротство предприятий, антикризисное управление.

Ganzyuk S.M.

Dneprodzerzhinsky State Technical University

FINANCIAL CRISIS IN UKRAINE COMPANIES

Summary

Studied endogenous and exogenous factors of the financial crisis on businesses. There are basic indicators of domestic enterprises. It's given the reasons of the financial crisis in the Ukraine. It's highlighted areas of crisis management at the enterprise level and the state.

Keywords: financial crisis, financial crisis endogenous factors, exogenous factors of the financial crisis, insolvency, bankruptcy, crisis management.